

KATARZYNA SYGULSKA*

WYBRANE OBSZARY PROBLEMU BEZDOMNOŚCI W POLSCE – PRZEGLĄD LITERATURY

*[...] bezdomni jak ptaki, które utraciły
zdolność lotu, otoczeni opieką
i pomocą mogą wrócić do życia, odzyskać
schronienie, ludzką godność
i znowu być odpowiedzialnymi za swoje życie*

Stankiewicz, 2002, s. 7

ABSTRAKT

Artykuł jest przeglądem literatury na temat wybranych aspektów problemu bezdomności. Zawiera takie obszary, jak: definicje i przyczyny bezdomności, pomoc bezdomnym, doświadczenia osób im pomagających i postulowane rekomendacje w zakresie pomocy. Tekst porusza także kwestię sytuacji rodzinnej, psychicznej oraz materialnej, a także miejsc przebywania ludzi bezdomnych.

SŁOWA KLUCZOWE: bezdomność, osoby bezdomne, pomoc bezdomnym, pomoc społeczna, praca socjalna

WSTĘP

Dom stanowi podstawę w życiu człowieka. Oznacza nie tylko miejsce fizyczne – budynek, mieszkanie, lecz także rodzinę, bliskie relacje, uczucia. Jak pisze Romualda Kosmatka (2018, s. 18): „Mówiąc o pojęciu *dom*, można odnieść wrażenie, że jest on główną siłą konstruktywną, która buduje relacje rodziców z dziećmi, rodzeństwa między sobą, wnuków z dziadkami itp. Jednak analizując wnikliwiej to zjawisko, dochodzimy do

---

* Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Pedagogiki Społecznej i Wspierania Rodziny; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1799-6495>

wniosku, iż czasami rola domu w życiu człowieka może być też destrukcyjna. Brak domu jawi się jako deprywacja czegoś najważniejszego i w konsekwencji może prowadzić do bezdomności, która sprowadza się do wyalienowania i przytłoczenia człowieka”. W domu jednostka powinna zaspokajać swoje potrzeby fizyczne, psychiczne, relacyjne. Dom powinien stanowić ostoję, stałe miejsce, źródło miłości, akceptacji i poczucia bezpieczeństwa. Jednakże nie każdy człowiek tego doświadcza – dom może być także dysfunkcyjny czy wręcz patologiczny. Wtedy zaspokajanie podstawowych potrzeb zostaje zakłócone, co może rzutować na dalszy bieg życia jednostki.

Celem pracy jest przybliżenie wybranych aspektów problematyki bezdomności w Polsce. Artykuł stanowi przegląd literatury – został napisany na podstawie dostępnej literatury.

DEFINICJA BEZDOMNOŚCI

Opisywana problematyka ma charakter interdyscyplinarny – zajmują się nią różne dyscypliny naukowe. Bezdomność stanowi zarówno osobiste dramaty jednostek, jak i problem społeczny oraz polityczny (por. Zaborowska, 2015). Jak pisze Andrzej Przyemeński (2007, s. 18), bezdomność „to sytuacja osób lub rodzin, które w danym czasie nie mają i własnym staraniem nie mogą zapewnić sobie takiego schronienia, które mogłyby uważać za swoje i które spełniałoby minimalne warunki, pozwalające uznać je za pomieszczenie mieszkalne”. Przytoczona definicja obejmuje zarówno obiektywne, jak i subiektywne rozumienie pojęcia. Podobnie ujmuje to Leszek Stankiewicz (2002, s. 24), który na podstawie analiz omawianej problematyki przedstawił następującą definicję: „bezdomność jest złożonym zjawiskiem społecznym i osobowościowym stanem bezdomnego człowieka, warunkowanym przez różne przyczyny i przez fakt braku schronienia, spełniającego elementarne warunki, które pozwalają uznać je za pomieszczenie mieszkalne”. Natomiast *Encyklopedia PWN* podaje, że „bezdomność to zjawisko społeczne polegające na braku domu lub miejsca stałego pobytu gwarantującego jednostce lub rodzinie poczucie bezpieczeństwa, zapewniającego schronienie przed niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi i zaspokojenie podstawowych potrzeb na poziomie uznawanym w danym społeczeństwie za wystarczający”.

Zdaniem Ireny Pospiszyl (2008, s. 294) największą trudność w zdefiniowaniu omawianego pojęcia stanowi wskazanie „złotego środka między

obiektywnymi wskaźnikami bezdomności a osobistym poczuciem braku własnego, bezpiecznego miejsca na ziemi”.

Nazwa „bezdomność” została upowszechniona w naszym kraju na przełomie XVIII i XIX wieku. Osoba bezdomna kojarzona była wówczas jako ofiara wojny lub powstania. Termin ten został wprowadzony do polskiego prawodawstwa – oznaczał ludzi nieposiadających stałego miejsca zamieszkania, co mogło być spowodowane różnymi okolicznościami. Wówczas powstawały instytucje służące im pomocą, np. Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności (Moraczewska). Jednakże, jak pisze Stankiewicz (2002, s. 16), dopiero w latach międzywojennych uznano bezdomność za problem społeczny (w sensie formalnym, prawnym). Na skalę zjawiska wpływ miały przemiany społeczno-ustrojowe po 1989 r. Dla wielu osób transformacja przyniosła utratę pracy, obniżenie poziomu życia (Zaborowska, 2015, s. 7).

Marek Jażdżikowski określił bezdomność uzależnieniem, przywołując swoje obserwacje: „Znałem niejednego człowieka, który przeszedł terapię, wyszedł z bezdomności, ułożył sobie życie i nagle okazywało się, że w niezrozumiały dla siebie sposób znalazł się na dworcu, rozmawiając z bezdomnymi, z którymi kiedyś mieszkał – zupełnie jak alkoholik [...]. Ja wiem, że ich tam ciągnie, sami mi to mówili. [...] Znam dawnych bezdomnych, którzy już ładnych parę lat mają mieszkania i rodziny, ale ciągnie ich do tamtych ludzi i tamtych miejsc” (*Najważniejsza jest zmiana świadomości*, 2003). Także Pospiszyl (2008, s. 303) porównuje ten problem do uzależnienia, pisząc, że „pozbawia człowieka poczucia kontroli nad własnym życiem i wiary w to, że można coś zmienić”.

Jak podaje Rezolucja Parlamentu Europejskiego ws. zajęcia się poziomem bezdomności w Unii Europejskiej: „Bezdomność uznaje się za jedną z najpoważniejszych form ubóstwa i deprywacji, którą należy zlikwidować za pomocą ukierunkowanej i zintegrowanej polityki” (*Parlament chce rozwiązać problem bezdomność w UE*, 2020).

Podsumowując przytoczone definicje, można wskazać, że bezdomność jest to problem potrzebującej jednostki oraz problem społeczny. Polega na tym, że człowiek nie posiada stałego miejsca zamieszkania (domu/mieszkania/lokalu), które spełnia odpowiednie do życia standardy i w którym jednostka mogłaby zaspokajać swoje podstawowe potrzeby. Jednakże dom to nie tylko „dach nad głową”, czy „cztery ściany” – to także bliskie osoby.

PRZYCZYNY BEZDOMNOŚCI

Żeby odpowiednio dostosować formy pomocy ludziom pozbawionym domu, „należy poznać uwarunkowania oraz trudności, z jakimi się zmagają. Poznanie uwarunkowań bezdomności może się przyczynić do zminimalizowania skali tego problemu poprzez podjęcie bardziej świadomych, a przez to efektywniejszych działań profilaktycznych na rzecz osób zagrożonych bezdomnością” (Mółka, Lasoń, 2020, s. 23). Bezdomność stanowi zjawisko spowodowane różnymi czynnikami, które współistnieją i przenikają się wzajemnie. Człowiek może zostać pozbawiony domu na skutek: braku pracy, biedy, problemu uzależnienia, przemocy, długów, eksmisji z dotychczasowego miejsca zamieszkania, rozpadu związku/więzi, problemów psychicznych, zaburzeń osobowościowych, czy zakłóconego procesu socjalizacji. Rzadko tylko jedna przyczyna prowadzi do bezdomności. Ludzie bezdomni często są odrzucani przez członków rodziny, którzy nie chcą się nimi zajmować. Problem ten związany jest także z niewystarczającymi działaniami podmiotów w ramach pomocy społecznej (*Działania wspierające i aktywizujące osoby bezdomne. Informacja o wynikach kontroli*, NIK, 2020).

Anna Duracz-Walczak (2001) podaje cztery kategorie przyczyn bezdomności:

- 1) przyczyny ekonomiczno-społeczne – trudność w znalezieniu pracy, wymeldowanie, zerwanie więzi;
- 2) nieadekwatne wyobrażenia o sobie i stereotypy – syndrom bezdomności, demoralizacja, dewiacja, błędny obraz własnej osoby;
- 3) trudności w kierowaniu własnym losem – niezaradność, wychowanie instytucjonalne, choroba/niepełnosprawność;
- 4) brak odpowiedniej pomocy w wyjściu z bezdomności – nieadekwatne funkcjonowanie instytucji.

Jak wskazują *Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – Edycja 2019*, do przyczyn bezdomności należą: konflikty rodzinne, uzależnienia, wymeldowanie z miejsca zamieszkania, rozpad związku, długi, brak zatrudnienia, choroba/niepełnosprawność, opuszczenie więzienia, przemoc, śmierć/opuszczenie rodzica/opiekuna w dzieciństwie, zaburzenia psychiczne, wyjazd za granicę i zakończenie pobytu w instytucji opiekuńczo-wychowawczej. Najczęściej wskazywanymi powodami były: konflikt w rodzinie – 32,2%, uzależnienia – 28%, a także wymeldowanie –

26,3% (*Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – Edycja 2019*, MRPiPS). Badania Agnieszki Zaborowskiej (2015, s. 127) pokazały, że – bez względu na wiek i płeć – najwięcej osób za przyczynę bezdomności podaje rozpad rodziny, rozwód/separację oraz zanik więzi z bliskimi. Przeważająca większość badanych upatruje źródeł swojej trudnej sytuacji w przyczynach niezależnych od nich samych.

Bezdomność stanowi przejaw marginalizacji, której źródłem mogą być: okoliczności zewnętrzne, niemożność zmiany własnej sytuacji, niepodejmowanie działań, błędna ocena sytuacji, nieodpowiedni sposób działania, a także świadomy wybór takiego życia (Pospiszyl, 2008, s. 304). Czynniki te mogą występować jednocześnie lub w jakiejś części. W ocenie sytuacji warto uświadomić sobie, która z przyczyn miała największe znaczenie. Analiza uwarunkowań marginalizacji społecznej może stanowić także naukę z doświadczeń życiowych, która może pomóc w lepszym kierowaniu własnym życiem i unikaniu błędów.

SYTUACJA OSÓB BEZDOMNYCH

Ludzie nieposiadający domu przebywają w placówkach instytucjonalnych lub poza nimi. Główne miejsca schronienia stanowią schroniska dla bezdomnych. Do innych placówek, w których przebywają, należą: noclegownie, placówki służby zdrowia (np. szpitale), zakłady karne, areszty, ogrzewalnie, domy dla matek i kobiet w ciąży, instytucje interwencji kryzysowej, izby wytrzeźwień, pogotowia socjalne, placówki wsparcia dla ofiar przemocy. Miejscami przebywania są także: pustostany, ogródki działkowe, ulice, klatki schodowe, dworce, piwnice itp. (*Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – Edycja 2019*, MRPiPS).

Badania Zaborowskiej (2015) pokazały, że przeważająca liczba bezdomnych (87,3%) odpowiedziała twierdząco na pytanie, czy posiada rodzinę. Jednakże utrzymywanie kontaktów z członkami rodziny deklaruje tylko co trzeci badany (33,3%) – osoby te najczęściej wskazywały na kontakt z dziećmi i rodzeństwem, a rzadko z żoną/mężem oraz matką/ojcem. Inne badania wskazują, że przeważająca większość bezdomnych (88%) nie ma stałego związku. Większość badanych (53%) ma dzieci (jedno albo dwoje), które przeważnie (68%) są już dorosłe. Około 67% utrzymuje kontakt z nieletnim potomstwem, natomiast ok. 50% – z dorosłymi synami/córkami. Większość badanych (76%) nie ma kontaktu z byłą partnerką lub

żoną. Jedynie ok. 13% bezdomnych wskazało, że jest w stałym związku (Piekut-Brodzka, 2013).

Wyniki badań Zaborowskiej (2015) pokazują, że przeszkodami w wyjściu z bezdomności – w opinii badanych – są: brak pracy, problemy zdrowotne, brak zameldowania, uzależnienie, wiek, a także brak pomocy, wyrok, brak dokumentów i inne. Niemal połowa grupy (45%) deklaruje brak dochodu. Natomiast niektóre osoby wskazywały takie jego źródła, jak: zasiłek, praca dorywcza, alimenty i renta/emerytura.

Poza „sytuacją zewnętrzną”, tą widoczną gołym okiem, niezwykle ważną jest sfera psychiczna i społeczna w życiu osoby bezdomnej. Ewa Błażej i Bogna Bartosz wymieniły takie skutki emocjonalne bezdomności, jak: poczucie osamotnienia (bezdomnemu brakuje bliskich więzi z innymi, czuje się odrzucony, niechciany, co może maskować wrogością), poczucie niższości (efekt niskiego statusu społecznego i materialnego), poczucie wstydu (z powodu nieefektywności), a także poczucie bezsilności (nierzadko jest przykrywane negatywizmem w stosunku do innych) (za: Pospiszyl, 2008, s. 302). Osoby bezdomne żyją w kryzysie, trudno im przystosować się do życia w społeczeństwie, a także panujących w nim zasad. Poza brakiem domu doskwiera im osamotnienie, poczucie opuszczenia przez rodzinę oraz niezrozumienia przez dotychczasowych znajomych, przyjaciół. Ludzie nie rozumieją dramatu przeżywanego przez osoby nieposiadające domu (Duda, Wojtanowicz). Także badania Zaborowskiej (2015, s. 134) podkreślają osamotnienie bezdomnych – na pytanie *Jakie uczucia najczęściej Panu/Pani towarzyszą*, odpowiedź *samotność* wskazało 57% badanych. Pozostałe, wymienione trudne uczucia to: strach/lęk, bezsilność, upokorzenie, wstyd. Z uczuć przyjemnych pojawiła się radość, ale tylko u co dziesiątej osoby. Szczęścia nie wymienił nikt.

Raport z badań „Bezdomność na Mazowszu” wskazuje, że ok. 37% osób bezdomnych dorastało w rodzinie, której struktura była zaburzona. Część rodziców/opiekunów badanych miało problem z alkoholem (co trzeci ojciec/opiekun i co dziesiąta matka/opiekunka). Tylko co czwarta osoba doświadczyła w domu rodzinnym zaspokojenia potrzeb: poznawczych, życzliwości, poczucia własnej wartości i miłości (Piekut-Brodzka, 2013). Na psychikę człowieka wpływ mają, m.in., doświadczenia wyniesione z domu rodzinnego. Przytoczone wyniki wskazują na pewne negatywne aspekty środowisk, w jakich wychowywali się badani. Można wysnuć wnioski, że rodziny o charakterze dysfunkcyjnym wpłynęły na dalszy bieg ich życia, w tym bezdomność.

Do problemów rodzinnych (w rodzinach pochodzenia i własnych), będących także przyczynami bezdomności, zaliczyć można m.in.: konflikty (skutkujące np. wyrzuceniem bliskiego z domu lub zmuszeniem do jego opuszczenia), brak/niedobór wsparcia, zerwanie relacji, unikanie kontaktu z bliskimi, poczucie wstydu/upokorzenia oraz brak rodziny. W rodzinach prokreacji mogą to być także: rozwód/separacja/rozpad związku, ucieczka z domu z powodu patologicznych zachowań, trudne relacje z dorosłymi dziećmi, nieujawnianie dorosłemu potomstwu ciężkiej sytuacji życiowej, nieporozumienia dot. domu/mieszkania, opuszczenie domu, aby ułatwić życie innym (Oliwa-Ciesielska, Przymeński, 2010).

Zjawisko bezdomności częściej dotyka mężczyzn, kobiety rzadziej stają się bezdomne. Można przypuszczać, że kobiet w tej grupie jest mniej, ponieważ, m.in.: pełniąc rolę matki rzadziej podejmują decyzję o opuszczeniu domu, w sytuacji kryzysu/problemów są bardziej skłonne do poszukiwania pomocy/poradnictwa, a także w mniejszym stopniu dotyczy ich problem uzależnień (Mikołajczyk, 2018).

FORMY POMOCY OSOBOM BEZDOMNYM

Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej określa zasady pomagania osobom pozbawionym schronienia: „Art. 48. Osoba lub rodzina ma prawo do schronienia, posiłku i niezbędnego ubrania, jeżeli jest tego pozbawiona. Art. 48a.1. Udzielenie schronienia następuje przez przyznanie tymczasowego schronienia w noclegowni, schronisku dla osób bezdomnych albo schronisku dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi. Schronisko dla osób bezdomnych zapewnia osobom bezdomnym, które podpisały kontrakt socjalny, całodobowe, tymczasowe schronienie oraz usługi ukierunkowane na wzmacnianie aktywności społecznej, wyjście z bezdomności i uzyskanie samodzielności życiowej. [...]” (*Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej*).

Zadaniem noclegowni jest zapewnienie tymczasowej pomocy bezdomnym, tj. miejsca noclegowego w warunkach, które gwarantują ochronę zdrowia oraz życia. Ogrzewalnie to miejsca o charakterze interwencyjnym, w których osoby potrzebujące mogą skorzystać z – co najmniej – miejsc siedzących (*Schroniska, Noclegownie, Ogrzewalnie*). Obowiązek zapewnienia schronienia, wyżywienia, a także niezbędnej odzieży ludziom bezdomnym spoczywa na gminach (*Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej*).

Placówki pomocowe przeznaczone dla osób bezdomnych można ogólnie podzielić na stacjonarne i pozastacjonarne. Do pierwszej grupy można zaliczyć, m.in.: noclegownie, schroniska dla bezdomnych, domy dla samotnych matek, hostele pomocy społecznej, domy dla osób starszych i chorych, mieszkania readaptacyjne, wspólnoty. Do drugiej grupy placówek należą: pogotowia interwencji, przychodnie dla bezdomnych, jadłodajnie, łaźnie, domy dziennego pobytu, punkty pomocy, punkty wydające żywność/leki (Stankiewicz, 2002, s. 51–53). Ogółem do głównych zadań instytucji pomocowych skierowanych do osób pozbawionych domu należą: podejmowanie działań interwencyjnych w sytuacjach zagrażających zdrowiu i życiu, dawanie schronienia i podstawowych środków potrzebnych do funkcjonowania oraz integrowanie z innymi ludźmi (Przymeński, 2007, s. 27).

W styczniu 2021 r. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej przedstawiło program zatytułowany *Pokonać bezdomność. Program pomocy osobom bezdomnym*. Jego głównym celem jest inicjowanie i wspieranie działań służących rozwiązywaniu problemów bezdomności. Program ten składa się z następujących modułów:

1. Profilaktyka – zapobieganie bezdomności.
2. Wsparcie osób w kryzysie bezdomności – działania interwencyjne i aktywizacja.
3. Infrastruktura – pomoc placówkom służącym bezdomnym.
4. Innowacyjność – inspiracja do wskazywania nowych pomysłów (*Pokonać bezdomność. Program pomocy osobom bezdomnym*, 2021).

Na stronie internetowej Policji można znaleźć informacje dotyczące bezdomności, w tym te odnoszące się do pomocy. Służby podkreślają, że szczególnie w okresie jesienno-zimowym ludzie bezdomni potrzebują wsparcia. Spotykając taką osobę, czasami wystarczy wskazać miejsce, gdzie może ona uzyskać schronienie czy ciepły posiłek – może to być np. schronisko, noclegownia. Jednostka potrzebująca może odmówić, kierując się wstydem, własnym wyborem, czy innymi przyczynami. Na stronie Policji można przeczytać także, że – widząc osobę bez domu – należy powiadomić odpowiednie służby: Policję, Straż Miejską lub Ośrodek Pomocy Społecznej. Funkcjonariusze albo urzędnicy powinni przekazać odpowiednie informacje osobie potrzebującej. Służby podkreślają także możliwość zaistnienia niebezpiecznego stanu, jakim jest wychłodzenie organizmu. Może się do niego przyczynić: niezastosowanie odpowiedniej odzieży, niedożywienie, spożywanie alkoholu w dużych ilościach, przedawkowanie leków,

przyjęcie nieruchomej pozycji ciała na mrozie (*Bezdomność – problem, który może dotknąć każdego*, Portal Policji, 2021).

Przykładem działań pomocowych są te realizowane przez Policję – systematyczne sprawdzanie pustostanów, ogródków działkowych, dworców, przystanków i innych miejsc, w których mogą przebywać ludzie pozbawieni domu. Działania służb mają na celu udzielić pomocy, przekazać informacje dotyczące schronisk, noclegowni, jadłodajni, a także zagrożeń wynikających ze spadku temperatury. Niektóre osoby odmawiają przyjęcia pomocy, problemem może być zachowanie stanu trzeźwości. Policja apeluje do mieszkańców, aby nie byli obojętni, ponieważ od ich reakcji może zależeć ludzkie życie (*Policjanci kontrolują miejsca, gdzie przebywają najczęściej osoby bezdomne. Zima to ciężki dla nich okres*, Portal Policji, 2022).

Dokumentem dotyczącym pomocy jest – przykładowo – procedura Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krakowie. Do umowy w formie Indywidualnego programu wychodzenia z bezdomności potrzebny jest dowód osobisty (albo inny dokument, dzięki któremu można potwierdzić tożsamość). Postępowanie jest nieodpłatne, a realizacja powinna nastąpić w ciągu miesiąca od jego wszczęcia (w przypadkach skomplikowanych w ciągu dwóch miesięcy). Dokument zawiera informacje, że: „Osoba bezdomna może zostać objęta indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności, polegającym na wspieraniu osoby bezdomnej w rozwiązywaniu jej problemów życiowych, w szczególności rodzinnych i mieszkaniowych oraz pomocy w uzyskaniu zatrudnienia” (*Objęcie osoby bezdomnej indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności*, 2018). Program ten może uwzględniać różnorodne formy pomocy, jakimi dysponuje MOPS. Ośrodek opłaca ubezpieczenie zdrowotne za osobę objętą programem. Jeśli potrzebujący przebywa w schronisku dla bezdomnych, omawiany program może opracować zatrudniony tam pracownik socjalny (*Objęcie osoby bezdomnej indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności*, 2018).

Jak wskazują wyniki badań, większość (64%) bezdomnych deklaruje otrzymywanie pomocy z Ośrodków Pomocy Społecznej. Tylko 7,3% badanych wskazuje na otrzymywaną pomoc od znajomych, a jedynie 6,2% – od członków rodziny. Osoby bezdomne najbardziej potrzebują pomocy w znalezieniu mieszkania, pracy oraz wsparcia finansowego/materialnego. Niektórzy potrzebują pomocy psychologicznej, terapeutycznej oraz duchowej. Część respondentów deklarowała także potrzebę wsparcia w naprawie relacji z bliskimi osobami (Kosmatka, 2018, s. 90).

Na początku 2022 r. odbyło się spotkanie Komisji Ekspertów ds. Przeciwdziałania Bezdomności – było ono pierwszym w nowej kadencji Rzecznika Praw Obywatelskich. Do poruszonych tematów należały:

- rozwiązania systemowe dotyczące pomocy mieszkaniowej dla migrantów;
- potrzeba wprowadzenia karty miejskiej dla jednostek pozbawionych domu;
- kwestia bezdomności wśród młodych ludzi;
- skomplikowane zasady dotyczące starania się o pomoc mieszkaniową (*Pierwsze w 2022 roku posiedzenie Komisji Ekspertów ds. Przeciwdziałania Bezdomności, 2022*).

Rzecznik Praw Obywatelskich podkreślił pogłębianie się problemu bezdomności z uwagi na wzrost inflacji, rosnące wydatki na życie oraz napływ migrantów. Wskazano także na ważną kwestię opieki medycznej dla osób, które nie posiadają domu, w tym opieki poszpitalnej (*Pierwsze w 2022 roku posiedzenie Komisji Ekspertów ds. Przeciwdziałania Bezdomności, 2022*).

DZIEŁO POMOCY ŚW. OJCA PIO

Dzieło Pomocy św. Ojca Pio mieści się w Krakowie i jest miejscem świadczącym pomoc osobom bezdomnym. Jego misja jest realizowana na podstawie trzech filarów: wzmacnianie ducha, prosta obecność i upragnione mieszkanie. Miejsce to ma charakter kompleksowy – realizowana jest tutaj działalność prewencyjna, profilaktyczna, aktywizująca i integracyjna. Społeczność Dzieła tworzą ludzie bezdomni, pracownicy (świeccy i duchowni), wolontariusze, a także darczyńcy. Do form pomocy Dzieła należą:

1. Pomoc podstawowa – dotyczy zaspokojenia podstawowych potrzeb. Obejmuje ona:
  - Punkt Wydawania Żywności – wydawanie kanapek i kawy lub herbaty;
  - Łaźnia – możliwość umycia się i zadbania o higienę osobistą;
  - Pralnia – możliwość wyprania swoich ubrań;
  - Magazyn odzieży – osoby potrzebujące dostają tu odzież i obuwie;
  - Świetlica – można tu spędzić czas, ogrzać się, porozmawiać, tworzyć rękodzieło.

2. Pomoc zawodowa – podjęcie zatrudnienia stanowi podstawowy warunek wyjścia z bezdomności. Aby pomóc w tej kwestii, w Dziele funkcjonują:
  - Dział Aktywizacji Zawodowej – oferuje np. spotkania z doradcą zawodowym, możliwość skorzystania z internetu, telefonu, sprawdzenia ogłoszeń dotyczących ofert pracy;
  - Centrum Integracji Społecznej – powstało z myślą o osobach długotrwale bezrobotnych i mających problemy z podjęciem pracy.
3. Pomoc mieszkaniowa – Dzieło dysponuje mieszkaniem, w których potrzebujący przygotowują się do samodzielnego życia. Pobyt tam zwiększa poczucie bezpieczeństwa i daje czas, w którym można podejmować dalsze działania zmierzające do wyjścia z bezdomności.
4. Pomoc specjalistyczna – bezdomność to nie tylko brak fizycznego domu, lecz także różne problemy utrudniające normalne życie. Osoby potrzebujące, gotowe na zmiany mogą skorzystać z pomocy specjalistycznej, do której należą:
  - Pomoc socjalna – fachowe porady, indywidualne wsparcie w trudnościach życiowych w przyjaznej atmosferze;
  - Poradnia psychiatryczno-psychologiczna – swoje usługi świadczą tutaj psychiatry, psychoterapeuci i bracia kapucyni; dzięki ich pracy osoby bezdomne mogą podjąć pracę nad różnymi problemami, m.in. tymi wyniesionymi z domu rodzinnego;
  - Grupy wsparcia – osoby potrzebujące mogą spotykać się z ludźmi mającymi podobne problemy, co daje poczucie zrozumienia, przynależności.
5. Inne formy pomocy – Dzieło współpracuje z innymi podmiotami/placówkami służącymi ludziom nieposiadającym domu:
  - Kuchnia społeczna im. siostry Samuela – prowadzona przez siostry felicjanki;
  - Pomoc medyczna – świadczona przez wolontariuszy-lekarzy;
  - Projekty kapucyńskie – podjęto wiele inicjatyw o charakterze dobroczynnym, remontowym i kulturalnym (Portal Dzieła Pomocy św. Ojca Pio, 2022).

Krakowskie Dzieło Pomocy stanowi przykład organizacji działającej w sposób wieloaspektowy na rzecz osób bezdomnych. Jest ono przykładem dobrych praktyk.

DOŚWIADCZENIA OSÓB POMAGAJĄCYCH BEZDOMNYM

Psychoterapeuta Marek Jażdżikowski powiedział: „Nie dla wszystkich jest oczywiste, że bezdomny bezdomnemu nierówny: ten, kto ma za sobą dwa lata bezdomności, funkcjonuje zupełnie inaczej niż ten, kto już 15 lat jest bezdomny, jest im potrzebny inny rodzaj i zakres pomocy. Ponadto są bezdomni przewlekłe chorzy, są też tacy, którzy nie mają szans na zatrudnienie, nie są zdolni do samodzielnego życia, nie mają motywacji. Niektórzy mogą funkcjonować tylko w oparciu o wspólnotę. Tymczasem mówi się o nich, jakby to była jednorodna masa ludzi, którzy jednakowo się zachowują” (*Najważniejsza jest zmiana świadomości*, 2003).

Sława Majewicz – na podstawie doświadczeń z pracy z bezdomnymi w ośrodku terapii uzależnień – stwierdza, że miały one jakieś mgliste cele, takie jak praca, rodzina, a w osobach tych pozostały pewne elementarne zasady, np. „bycie w porządku”. Stwierdza ona, że na początku leczenia terapeuta często był jedyną bliską osobą dla potrzebującego, co podkreśla samotność osób bezdomnych. Jej przytoczone dalej słowa dobitnie wskazują, jak ciężkim stanem jest brak domu: „Słyszymy często od naszych pacjentów, że bezdomność jest dla nich czymś zdecydowanie gorszym niż alkoholizm, a rozpoznawanie i nazwanie jej jest niezwykle zagrażające. Tu mechanizmy obronne działają silniej niż w uzależnieniu od alkoholu, bo bezdomność obciążona jest znacznie większym wstydem. [...] Trzeźwiejący bezdomni alkoholicy mówią, że bezdomność zaczyna być do przyjęcia, jeżeli nie jest na całe życie” (Majewicz). Świadomość, że dane trudności są do pokonania, daje nadzieję na przyszłość. Także historie osób, którym udało się wyjść z ciężkiej, podobnej sytuacji mogą być motywujące.

Renata Strój – pedagog, psychoterapeuta uzależnień – wskazuje na swoje doświadczenia z pracy z osobami bezdomnymi. Opowiedziała ona, m.in., o opiece nad mieszkaniem chronionym przeznaczonym dla ludzi borykających się z uzależnieniem i problemami psychicznymi. Wspomina, że na początku miała obawy, czy nie będzie zagrożona, ale po podjętym zadaniu przyszła taka oto refleksja: „A to z czym spotykam się od dwóch miesięcy to wdzięczność i życzliwość. Otwartość na zmiany, na nowe trzeźwe życie. Zaangażowanie w dalszą terapię, chęć uczynienia z mieszkania, tymczasowego przecież tylko, prawdziwego domu. Z wzruszeniem patrzę, jak Panowie z radością pokazują, jak ozdobili mieszkanie, posprząтали, umyli okna czy przygotowali coś smacznego. Jak integrują się ze sobą, wspierają,

tworzą coś na kształt rodziny. To co odczuwam z ich strony szczególnie, to wdzięczność za to, że ktoś podał im rękę, pomógł, dał spokojny, bezpieczny dom, dzięki czemu mają szansę na powrót do samodzielnej godnej egzystencji” (Strój). Osoby potrzebujące wyrażały swoją wdzięczność za okazane im wsparcie. Potrafiły docenić to, co posiadały w danej chwili, ucieszyć się tym, co im się udało zrobić. Jest to budujący wniosek w kontekście tak trudnego tematu.

REKOMENDACJE W ZAKRESIE POMOCY

W raporcie Najwyższej Izby Kontroli znajdują się następujące informacje na temat działań pomocowych skierowanych do ludzi bezdomnych: „Działania podejmowane przez organy administracji rządowej, samorządowej oraz organizacje pozarządowe nie stanowią spójnego i skutecznego systemu, który zapewniałby wsparcie i aktywizację osób bezdomnych oraz prowadził do ich usamodzielnienia życiowego. Wprowadzane od 2016 r. rozwiązania, ukierunkowane na wzmacnianie aktywności społecznej tych osób, a docelowo wyjście z bezdomności i uzyskanie samodzielności życiowej, nie funkcjonowały prawidłowo [...]” (*Działania wspierające i aktywizujące osoby bezdomne. Informacja o wynikach kontroli*, NIK, 2020).

Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie analizy działalności instytucji pomagających ludziom bezdomnym, wystosowała odpowiednie rekomendacje, których adresatami są: Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, wojewodowie, ośrodki pomocy społecznej, a także organizacje pozarządowe, które oferują tymczasowe schronienie. W wyniku oceny stwierdzono brak spójnych działań podmiotów udzielających pomocy. Celami podjętych działań powinny być: wzrost aktywności, wyjście z bezdomności oraz nabycie samodzielności w życiu (*Działania wspierające i aktywizujące osoby bezdomne. Informacja o wynikach kontroli*, NIK, 2020).

Maciej Dębski podzielił rekomendacje do systemu wsparcia osób bezdomnych w Polsce na indywidualne (bezpośrednio dotyczące osób potrzebujących) i systemowe (odnoszące się do systemu wsparcia). Wskazał on następujące postulaty indywidualne:

1. Wychodzenie ze stanu bezdomności trzeba traktować jako główny cel pracy z jednostkami pozbawionymi domu. Należy zmierzać do tego, by osoba potrzebująca doszła do takiego poziomu funkcjonowania, na jakim nigdy wcześniej się nie znajdowała. Biorąc pod uwagę

- problem uzależniania się od pomocy, długi czas przebywania w placówce dla osób bez domu oraz wyuczoną bezradność, nadrzędnym zadaniem powinny być działania skutkujące usamodzielnieniem się.
2. Udzielanie osobom bezdomnym wielowymiarowych form pomocy. Wsparcie powinno być poprzedzone rzetelną diagnozą sytuacji i potrzeb jednostki. Do form wsparcia w sytuacji bezdomności można zaliczyć: edukację, pracę socjalną, aktywizację zawodową, networking, pomoc instytucjonalną, towarzyszenie, a także sprawdzanie, jakie zaszły zmiany. Społeczna i zawodowa praca z osobą bezdomną powinna prowadzić do jej rozwoju, a także włączenia w życie społeczne.
  3. Wszechstronne i zindywidualizowane działania skierowane do osób bez domu. Praca z osobą potrzebującą jest procesem, a dobór działań wspierających powinien wynikać z diagnozy sytuacji, w jakiej znajduje się dana jednostka.
  4. Wzbudzanie w osobie potrzebującej odpowiedzialności za zmianę własnej sytuacji życiowej. W działaniach pomocowych istotne jest, aby osoba bezdomna uczestniczyła w rozwiązywaniu swoich problemów. Wskazane jest angażowanie jej w jak największą liczbę aktywności. Ważne jest to, aby potrzebujący odzyskał kontrolę nad swoim życiem i podejmował niezależne decyzje.
  5. Doprowadzenie do większego udziału jednostki w życiu społeczne. Wzrost zaangażowania w życie społeczne może pociągnąć za sobą pojawienie się nowych możliwości pomocowych, a także pozytywnie wpłynąć na odpowiedzialność za własne życie. Wskazane jest czynne zaangażowanie w reintegrację społeczną i zawodową.
  6. Właściwa aktywizacja zawodowa osób wykluczonych. Posiadanie pracy zarobkowej jest jednym z głównych czynników warunkujących wyjście z sytuacji bezdomności. Ważne jest adekwatne przygotowanie do podjęcia zatrudnienia. Częstym problemem jest to, że dana osoba traci zatrudnienie z powodu uzależnienia czy braku nawyku pracy. W związku z tym aktywizacja zawodowa tej grupy powinna koncentrować się na rozwoju, wzmacnianiu umiejętności i wpływie na motywację do zmiany własnej sytuacji życiowej (Dębski, 2010).

Druga grupa postulatów dotyczy działań systemowych, mają one charakter pośredni. Należą do nich:

1. Opracowanie i realizacja reguł prowadzenia polityki społecznej dotyczącej problemu bezdomności – działania o charakterze ogólnokrajowym.
2. Zmiana „polityki radzenia sobie z bezdomnością” na „aktywną politykę rozwiązania problemu bezdomności”.
3. Wykorzystanie programów unijnych do walki z wykluczeniem.
4. Zwiększenie nacisku na kwestię bezdomności w ważnej lokalnej dokumentacji.
5. Tworzenie lokalnych projektów mających na celu niwelowanie bezdomności, a także zmniejszanie jej następstw.
6. Tworzenie systemu prewencji dla jednostek zagrożonych wykluczeniem.
7. Przełamywanie stereotypowego myślenia na temat bezdomnych.
8. Tworzenie systemu wsparcia przeznaczonego dla pracowników pomocy społecznej.
9. Budowanie adekwatnej infrastruktury dla jednostek pozbawionych domu.
10. Opracowanie, włączenie w działanie oraz ewaluacja ogólnokrajowych standardów jakości działań przeznaczonych dla osób bezdomnych.
11. Diagnozowanie problemu na podstawie badań naukowych (Dębski, 2010).

Parlament Europejski w 2020 r. wskazywał, że w Europie 700 000 osób nie ma domu. W latach 2010–2020 nastąpił aż 70% wzrost liczby osób bezdomnych, do czego przyczyniła się recesja gospodarcza oraz utrata miejsc pracy. W związku z tym Parlament Europejski postuluje:

- równy dostęp do usług publicznych: opieki zdrowotnej, edukacji, pomocy społecznej;
- wspieranie osób potrzebujących na rynku pracy dzięki programom zatrudnienia, szkoleniom oraz zindywidualizowanej pomocy;
- stały dostęp osób bezdomnych do schronisk;
- określenie wspólnej definicji i jasnych wskaźników dot. problemu bezdomności w Unii Europejskiej, a także poprawę jakości gromadzenia danych na ten temat;
- przyjęcie zasady „najpierw mieszkanie”, aby jak najszybciej osoby nieposiadające domu otrzymały zakwaterowanie, jeszcze przed zajęciem się pozostałymi trudnościami (*Parlament chce rozwiązać problem bezdomność w UE*, 2020).

Natomiast organizacja FEANTSA opracowała narzędzia, które mają służyć na rzecz integralnej strategii dotyczącej pokonywania problemu bezdomności. Przedstawione metody mogą stanowić wskazówki dla pracowników polityki społecznej, organizacji pozarządowych, a także innych instytucji zajmujących się problematyką bezdomności:

1. *Metoda oparta na dowodach* – żeby wypracować adekwatną politykę społeczną, należy zrozumieć bezdomność. Służyć temu mogą m.in. monitorowanie i dokumentowanie problemu, analiza przyczyn bezdomności, dostosowywanie odpowiedniej polityki.
2. *Metoda całościowa* – obejmuje ona interwencję kryzysową, resocjalizację i przeciwdziałanie problemowi bezdomności.
3. *Metoda wielowymiarowa* – zawiera następujące elementy: połączenie mieszkalnictwa, zdrowia, pracy, kształcenia oraz innych aspektów; współdziałanie międzyagencyjne i międzysektorowe; współpraca pomiędzy ministerstwami (pracy, zdrowia, infrastruktury).
4. *Metoda oparta na prawach człowieka* – zgodnie z tą metodą dostęp do adekwatnego oraz trwałego mieszkalnictwa stanowi konieczny warunek decydujący o korzystaniu z podstawowych praw.
5. *Metoda partycypacji* – zakłada współpracę między klientami, usługodawcami oraz władzami. Zaangażowanie wszystkich stron powinno odbywać się przez skoordynowane działania w celu zwalczania bezdomności. Istotny jest tutaj udział osób bezdomnych, poznanie ich doświadczeń życiowych, aby poprawić jakość usług i zasady polityki.
6. *Metoda ustawowa* – dotyczy wypracowania odpowiedniego ustawodawstwa (w skali państwa/regionu).
7. *Metoda zrównoważona* – adekwatne środki finansowe, zaangażowanie polityczne (polityka lokalna, regionalna, państwowa) oraz poparcie społeczne (uzyskane na skutek akcji/kampanii informacyjnych).
8. *Metoda potrzeb* – u jej podstaw leży założenie, że działania na rzecz osób bezdomnych należy konstruować, biorąc pod uwagę ich potrzeby.
9. *Metoda pragmatyczna* – sformułowanie realistycznych celów jest możliwe w sytuacji prowadzenia badań, na podstawie których można zrozumieć bezdomność, potrzeby jednostek, a także przemiany na rynku pracy i rynku mieszkań. Ważny jest adekwatny plan działań, który zawiera cele krótkoterminowe i długoterminowe.

10. *Metoda oddolna* – działania na rzecz walki z problemem bezdomności w środowisku lokalnym (*Rozwiązanie problemu bezdomności: podręcznik dla twórców polityki społecznej*, FEANTSA).

Jażdżikowski stwierdził, że praca psychologiczna z człowiekiem bezdomnym polega głównie na tym, żeby był gotowy „przyjąć pomoc, nie uzależniając się od niej. Inaczej mówiąc, aby posłużyła ona do zmiany jego życia, a nie była tylko przyjmowaniem pomocy w nieskończoność. [...] Natomiast moje przeświadczenie jest takie, że najważniejszą rzeczą jest zmiana świadomości. Człowiek powinien mieć możliwość refleksji nad samym sobą, nad własnym życiem. [...] Bo bezdomny alkoholik jest w tak dramatycznej sytuacji, że sam nie jest w stanie podjąć takiej refleksji w obawie, że tego nie wytrzyma” (*Najważniejsza jest zmiana świadomości*, 2003). Słowa te podkreślają niezbędność pomocy ze strony innych. Osoba bezdomna, dźwigająca ogromny ciężar trudnych doświadczeń, potrzebuje wsparcia społecznego, obecności, możliwości wyrażenia swoich myśli i uczuć w bezpiecznym środowisku.

W związku z problemem uzależnień ważne są także postulaty w zakresie profilaktyki i wsparcia uzależnionych bezdomnych mężczyzn. Należy wziąć pod uwagę takie wskazania, jak:

- praca nad bezradnością jednostki, wzmacnianie wiary w to, że uda się wyjść z choroby i poradzić z trudnymi emocjami;
- wczesna diagnoza i motywowanie uzależnionych do podjęcia terapii;
- praca nad odzyskaniem poczucia własnej wartości i godności;
- pomoc w odnalezieniu celów życiowych, odbudowie systemu wartości i odzyskaniu tego, co zostało stracone w wyniku picia (np. relacji, pracy);
- praca z bliskimi, osobami z otoczenia jednostki uzależnionej;
- stosowanie różnych metod/technik w pracy z uzależnionymi mężczyznami;
- angażowanie do pomocy różnych specjalistów, a także tworzenie zespołów interdyscyplinarnych;
- wsparcie po zakończeniu terapii, po opuszczeniu ośrodka terapeutycznego;
- edukacja społeczeństwa i kampanie społeczne w obszarach: profilaktyki uzależnień, przeciwdziałania przemocy oraz zdrowego trybu życia;
- edukowanie społeczeństwa oraz kampanie w zakresie szacunku do każdego człowieka, niezależnie od jego sytuacji życiowej (Borowska-Beszta, Wasilewska-Ostrowska, 2020).

Z bezdomności można wyjść, jednak jest to trudna do pokonania droga. Trzeba pamiętać, że każdy przypadek osoby potrzebującej powinien być odrębnie przeanalizowany, a także należy dobierać indywidualnie dopasowane działania. Ważne jest, aby pomoc była realizowana w trzech obszarach:

- 1) społeczeństwo – m.in. aktywna polityka społeczna i gospodarcza;
- 2) instytucje pomocowe dla bezdomnych – np. zapewnianie godnych warunków;
- 3) osoba bezdomna – m.in. motywacja do życia, znalezienie pracy, leczenie uzależnień, rekonstrukcja więzi, powrót do społeczeństwa (Stankiewicz, 2002, s. 101–102). Należy podkreślić, że trzeba mieć świadomość złożoności sytuacji życiowej bezdomnego, jego problemów, ograniczeń, ale także zasobów (Mikołajczyk, 2018).

ZAKOŃCZENIE

U podłoża bezdomności „dostrzega się uwarunkowania polityczne, społeczne i ekonomiczne. Może być rozpatrywana na wielu płaszczyznach: w ujęciu indywidualnym, jako element życiowej sytuacji konkretnej jednostki, jako pewien przejaw patologii, a także jako bardzo trudny problem społeczny” (Szłuz, 2017, s. 48–49).

Podsumowując, osoby bezdomne znajdują się w bardzo ciężkiej sytuacji. Ich problemy dotyczą każdej ważnej sfery – zdrowotnej, psychicznej, rodzinnej, społecznej, zawodowej, materialnej... Będąc w tak trudnym położeniu, osoby bezdomne mogą uciekać w różne mechanizmy obronne, aby zmniejszyć swoje cierpienie. Mogą nimi być np. zaprzeczanie, minimalizowanie, izolowanie się czy projekcja. Nawiązywanie lub rekonstruowanie więzi z innymi może utrudniać albo wręcz uniemożliwiać lęk przed bliskością. U jego podłożu mogą leżeć różne przyczyny, takie jak dysfunkcje/patologie w rodzinie pochodzenia, nieprawidłowe relacje z rodzicami, trudne życiowe doświadczenia, wcześniejsze zranienia.

Podejmując temat bezdomności nasuwa się wniosek, że szczególnie ważna jest pomoc ludziom bezdomnym oraz profilaktyka. Na podstawie poczynionych analiz można wskazać następujące rekomendacje:

- szczegółowa, rzetelna diagnoza sytuacji osoby bezdomnej, jej doświadczeń życiowych, sytuacji rodzinnej, społecznej, zdrowotnej, środowiska lokalnego, edukacji, doświadczenia zawodowego, problemów, potrzeb, możliwości;

- udzielanie pomocy osobom bezdomnym w różnych obszarach ich życia (zdrowie, rodzina, praca, wykształcenie, grupa społeczna, miejsce zamieszkania);
- wieloaspektowa pomoc: towarzyszenie, edukacja, terapia, wsparcie społeczne, pomoc socjalna, interwencja kryzysowa, odbudowa bliskich więzi, aktywizacja zawodowa, streetworking, ewaluacja zmian i sytuacji jednostki potrzebującej;
- monitorowanie sytuacji jednostki po zakończeniu terapii, po opuszczeniu ośrodka;
- wykorzystywanie różnych metod w pracy z osobą bezdomną;
- podejmowanie współpracy pomiędzy specjalistami pomagającymi bezdomnym;
- adekwatny poziom infrastruktury dla osób potrzebujących, zapewnienie im godnych warunków bytu;
- odpowiadające potrzebom środki finansowe przeznaczone na walkę z bezdomnością oraz jej zapobieganie;
- podejmowanie działań zmierzających do rozwoju i usamodzielnienia się jednostki;
- kształtowanie postaw: aktywności, świadomości, refleksyjności, sprawczości, odpowiedzialności i nadziei;
- motywowanie do działania i zmiany sytuacji, podnoszenie na duchu, wzmacnianie poczucia własnej wartości oraz szacunku do siebie i innych;
- podjęcie pracy nad odbudową życia, hierarchią wartości i odnalezieniem sensu życia;
- profilaktyka – przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu;
- przeciwdziałanie stereotypom dotyczącym osób bezdomnych i potrzebujących;
- współpraca z otoczeniem bezdomnego (bliscy, rodzina, znajomi);
- wsparcie merytoryczne, informacyjne i emocjonalne do osób pracujących z bezdomnymi;
- regularnie podejmowane badania naukowe na temat problemu bezdomności;
- akcje społeczne w zakresie pomocy osobom nieposiadającym domu;
- edukowanie społeczeństwa w obszarach: radzenia sobie z trudnymi sytuacjami, profilaktyki uzależnień, dbałości o zdrowie i relacje.

Wyjście ze stanu bezdomności wymaga skorzystania z zasobów wewnętrznych i zewnętrznych. Jednostka chcąc zmienić swoją sytuację powinna podjąć świadomą decyzję, wyznaczyć sobie cele oraz dążyć do ich realizacji. Niezbędna do korzystnych zmian jest pomoc innych ludzi – w różnych aspektach – fizycznych, materialnych, psychicznych, społecznych, emocjonalnych, prawnych, medycznych. Jednostka powinna przyjąć tę pomoc, ponieważ odcinanie się od innych pogłębia kryzys.

Jak pisze Irena Pospiszyl (2008, s. 304): „okoliczności zewnętrzne – zgodnie z zasadą ekwifinalizmu – mogą wywołać całkowicie odmienne efekty w osobistych losach człowieka, który zinterpretuje je i wykorzysta po swojemu”. Słowa te wydają się dawać nadzieję – podkreślają sprawczość jednostki i jej ogromne możliwości. Człowiek, pomimo bardzo trudnych doświadczeń – korzystając z własnych zasobów i pomocy innych – może odzyskać swoje życie.

BIBLIOGRAFIA

- Bezdomność – problem, który może dotknąć każdego*. Portal Policji (2021). <https://policja.pl/pol/aktualnosci/212469,Bezdomnosc-problem-ktory-moze-dotknac-kazdego.html> (dostęp: 6.09.2022).
- Borowska-Beszta, B., Wasilewska-Ostrowska, K.M. (2020). Homeless Males Addicted to Alcohol about Helplessness: Secondary Qualitative Data Analysis. *Paedagogia Christiana*, 2(46), 121–145.
- Dębski, M. (2010). Rekomendacje dla systemu wsparcia osób bezdomnych w Polsce. W: M. Dębski (red.), *Problem bezdomności w Polsce. Wybrane aspekty*. Diagnoza zespołu badawczego działającego w ramach projektu „Gminny standard wychodzenia z bezdomności”, Gdańsk. http://www.old.monar.org/content/zdjecia/Diagnoza_Zespol_Badawczy.pdf (dostęp: 11.07.2022).
- Duda, M., Wojtanowicz, K. *Ekosystem w cieniu zagrożonych wykluczeniem społecznym*. <https://isszp.up.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/13/2023/01/Malgorzata-Duda-Katarzyna-Wojtanowicz-Ekosystem-w-cieniu-zagrozonych-wykluczeniem-spoecznym.pdf> (dostęp: 21.04.2023).
- Duracz-Walczak, A. (2001). Przyczyny wchodzenia w bezdomność i pozostawanie bezdomnym. W: A. Duracz-Walczak (red.), *W kręgu problematyki bezdomności polskiej*. Warszawa: Stowarzyszenie Pomocy Bezdomnym Gdańsk Regionalne Centrum Informacji i Wspomagania Organizacji Pozarządowych. Fundacja.
- Działania wspierające i aktywizujące osoby bezdomne. Informacja o wynikach kontroli*. NIK (2020). Warszawa. <https://www.nik.gov.pl/plik/id,22486,yp,25161.pdf> (dostęp: 13.07.2022).
- Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/bezdomnosc;3876751.html> (dostęp: 8.07.2022).

- Kosmatka, R. (2018). *Zasoby osobiste osób bezdomnych w radzeniu sobie z sytuacją trudną*. Piła: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile.
- Majewicz, S. *Bezdomność trudniejsza niż alkoholizm*. Witryna Instytutu Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. <https://psychologia.edu.pl/czytelnia/63-terapia-uzalenienia-i-wspouzalenienia/389-bezdomnosc-trudniejsza-niz-alkoholizm.html> (dostęp: 8.07.2022).
- Mikołajczyk, M. (2018). Trwanie czy zmiana? O bezdomności i pomocy osobom bezdomnym. *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, 30, 362–376.
- Moraczewska, B. *Bezdomność. Definicja, problemy, rozwiązania obecne oraz historyczne odwołanie do ludzi luźnych*. http://www.gwsh.gda.pl/uploads/orygina-1/3/3/5a4a8_113-128_Moraczewska.pdf (dostęp: 7.07.2022).
- Mółka, M., Lasoń, A. (2020). *Inkluzja społeczna osób bezdomnych. Badania narracyjne*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.
- Najważniejsza jest zmiana świadomości. Rozmowa z Markiem Jażdżikowskim* (2003). Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. <https://psychologia.edu.pl/czytelnia/62-wiat-problemow/846-najwazniejsza-jest-zmiana-swiadomosci.html> (dostęp: 28.09.2022).
- Objęcie osoby bezdomnej indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności* (2018). Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Krakowie, Biuletyn informacji publicznej – miasto Kraków. <https://bip.krakow.pl/zalaczniki/procedury/222295/karta> (dostęp: 21.09.2022).
- Oliwa-Ciesielska, M., Przymeński, A. (2010). Zapobieganie bezdomności – teoretyczne i praktyczne inspiracje. W: Ł. Browarczyk, M. Dębski (red.), *Forum. O bezdomności bez lęku* (s. 75–92). Gdańsk: Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności.
- Parlament chce rozwiązać problem bezdomność w UE* (2020). Aktualności – Parlament Europejski. <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20201119STO92006/parlament-chce-rozwiazac-problem-bezdomnosc-i-w-ue> (dostęp: 30.09.2022).
- Piekut-Brodzka, D.M. (2013). *Bezdomność na Mazowszu. Raport z badania*. Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Pierwsze w 2022 roku posiedzenie Komisji Ekspertów ds. Przeciwdziałania Bezdomności* (2022). Biuletyn Informacji Publicznej Rzecznika Praw Obywatelskich. <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/pierwsze-w-2022-roku-posiedzenie-komisji-ekspertow-ds-przeciwdzialania-bezdomnosc-i> (dostęp: 7.09.2022).
- Pokonać bezdomność. Program pomocy osobom bezdomnym*. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Warszawa, styczeń 2021 r. <https://www.gov.pl/web/rodzina/pokonac-bezdomnosc-program-pomocy-osobom-bezdomnym-edycja-2021> (dostęp: 15.09.2021).
- Policjanci kontrolują miejsca, gdzie przebywają najczęściej osoby bezdomne. Zima to ciężki dla nich okres* (2022). Portal Policji. <https://dolnoslaska.policja.gov.pl/wr1/aktualnosc/biezace-inf/59279,Policjanci-kontroluja-miejsca-gdzie-przebywaja-najczesciej-osoby-bezdomne-Zima-t.html> (dostęp: 7.09.2022).

- Portal Dzieła Pomocy św. Ojca Pio, www.dzielopomocy.pl (dostęp: 24.10.2022).
- Pospiszyl, I. (2008). *Patologie społeczne*. Warszawa: WN PWN.
- Przymieński, A. (2007). Aktualny stan problemu bezdomności w Polsce. Aspekt polityczno-społeczny. W: M. Dębski, K. Stachura (red.), *Oblicza bezdomności* (s. 17–36). Gdańsk: Wydawnictwo „Bernardinum”.
- Rozwiązanie problemu bezdomności: podręcznik dla twórców polityki społecznej*. FEANTSA. https://www.feantsa.org/download/feantsa_handbook_pl_final-27371109979175927595.pdf (dostęp: 10.10.2022).
- Schroniska, Noclegownie, Ogrzewalnie*. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Krakowie. https://mops.krakow.pl/212191,artykul,znajdz_jednostke.html/212178,artykul,schroniska__noclegownie__ogrzewalnie.html (dostęp: 21.09.2022).
- Stankiewicz, L. (2002). *Zrozumieć bezdomność*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Strój, R. *Bezdomność*, Portal Departamentu Zdrowia, Rodziny, Równego Traktowania i Polityki Społecznej, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego. <https://www.profilaktykawmalopolsce.pl/artykuly/946-pierwszy> (dostęp: 7.07.2022).
- Szluz, B. (2017). *Bezdomność*. W: B. Szluz, M. Bozacka (red.), *Wybrane kategorie problemów społecznych. Wprowadzenie*. Rzeszów: Wydawnictwo URz.
- Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – Edycja 2019*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiegobadania-liczby-osob-bezdomnych-edycja-2019> (dostęp: 21.05.2020).
- Zaborowska, A. (2015). *Dostrzegać bezdomność. Bezdomność w perspektywie pomocy społecznej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej*. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20040640593/U/D20040593Lj.pdf> (dostęp: 23.05.2020).

SELECTED AREAS OF THE HOMELESSNESS PROBLEM IN POLAND. LITERATURE REVIEW

ABSTRACT

The article is the literature review on selected aspects of homelessness and describes areas such as: definitions and causes of homelessness, helping homeless people, experiences of people helping them and postulated recommendations regarding help. The article also presents the issue of family, mental and material situation as well as places where homeless people stay.

KEYWORDS: homelessness, homeless people, helping homeless people, social assistance, social work